

Милош КОВАЧЕВИЋ

ТИПОВИ КОНСТРУКЦИЈА С МНОЖЕЊЕМ НЕГАЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Термин *множење негација* значи исто што и *негација негације*. Та ћемо два термина и у овоме раду употребљавати као синониме. Поријекло и значење термина *множење негација* и *негација негације* везују се за математику и логику. Наиме, у математици се при дефиници *производа*, као резултата множења множеника (мултипликанда) и множиоца (мултипликатора), каже: „Производ два броја је број чија је апсолутна вредност производ апсолутних вредности посматраних бројева, његов знак је + [плус] кад су оба броја истога знака, а – [минус] кад су њихови знаци супротни: + пута + даје +, нпр. $(+5) \times (+4) = (+20)$; – пута – даје –, нпр. $(-5) \times (-4) = (+20)$; – пута + даје – $(-5) \times (+4) = (-20)$; + пута – даје – $(-5) \times (+4) = (-20)$ ” [Математика 1973: 48]. За нашу је тему из цитиране дефиниције и њене егземплификације најбитнији онај дио у коме се каже да при множењу два броја имамо увијек знак „+”, односно потврдан производ, када та два броја, тј. и множеник и множилац, имају исти знак (минус или плус), тј. када су оба или потврдни или негативни. Тако се множењем два негативна броја, исто као и множењем два позитивна броја, у математици увијек у производу добија потврдан број. Множењем негација у математици се, дакле, добија афирмација. Исти је случај и са формалном двовалентном логиком. Логика је, наиме, међу „основне принципе мисли” као нужне услове откривања истине уврстила и *принцип двостуке негације*, који гласи: „Сваки суд је логички еквивалентан негацији своје негације”

[Петровић 1990: 194]. Друкчије речено, „двострука негација је једнака афирмацији” [Шешић 1974:297]. До уједињења најбитнијих логичких и математичких принципа дошло је у математичкој логици, која се приоритетно бави истинитосним или логичким вриједностима исказа [Математика 1973: 324], међу којима питање негације, па сљедствено и негације негације (односно множења негација у исказима), такође налази своје мјесто. Управо из тих разлога, и када се у лингвистици говори о негацији негације, таква се негација именује као *логичка негација*, која подразумева „логичко-математички поступак” у коме се „удвостучење (понављање) негације узајмно поништава” [Ахманова 1966:303; Симеон 1969: 893], тј. даје афирмативну семантичку вриједност. А да понекад логичка и математичка, односно логичко-математичка, правила налазе свој еквивалент и у лингвистици, потврђује управо правило негације негације, односно множења негација, јер „логичко правило о томе да је негација негације еквивалента афирмацији важи и у природним језицима: при удруживању двију негација уз једну те исту ријеч добија се потврдни смисао” [Языкознание 1998:355].

2. У овоме раду наш је циљ да, на примјерима из функционално разнообразног корпуса,¹ опишемо и са синтаксичко-семантичке стране опишемо све типове синтаксичких конструкција са множењем негација у савременом српском језику.

Иако је негација негације као логичка категорија универзална, ипак се она остварује у различитим језицима неподударно. Друкчије речено, премда је универзална као логичка категорија, негација негације је у погледу начина језичког испољавања спецификум свакога језика. Што се пак српскога језика тиче, тек мимогредно поједине граматике наводе и податак о њеном постојању, поткрепљујући то по правилу понеким, за ту прилику специјално исконструисаним, примјером за негацију негације у оквиру предиката. Тако М. Лалевић, анализирајући међуоднос примјера: *Он је неваљао: Он није неваљао; Он је поштен : Он је непоштен: Он није непоштен* каже да „правило да две негације дају афирмацију (два одрицања – потврђивање) у нашем језику тек делимично вреди” [Лалевић 1951: 338-339], док П. Мразовић само констатује

¹ В.: Списак извора на крају рада.

да „ако се у једној реченици [мисли се на клаузу – МК] јаве два негатора, реченица је потврдна: **Немој да не дођеш** (= ‘Дођи’); *Он не жели да ти помогне, а не да не може* (= ‘Он може да ти помогне, али не жели’) [Мразовић, Вукадиновић 1990:688]. Од свих осталих српск(охрватск)их граматика једино се још у најрецентнијој и досад најобимнијој синтакси српскога језика Р. Симића помиње негација негације. Коментаришући примјер из Ј. Дучића – што је, успут речено, досада у граматичкој литератури једини из писаног језика забиљежени примјер множења негација – *Жене не могу да не варају и кад су најзальубљеније*, Р. Симић каже: „Не могу да не варају’ значи у ствари – ‘морају варати’”, и из тога изводи закључак: „Негација негације – не само у филозофији, већ и у језику – стварно је аформација” [Симић, Јовановић 2002:351]. И то је све што се тиче помињања и анализе множења негације у србистичкој и/или сербокroatистичкој граматичкој литератури.

Ни у ванграматичкој србистичкој и/или сербокroatистичкој литератури стање није много боље. У оскудној синтаксичкој литератури о негацији једино се у раду М. Павловића [Павловић 1967] спомене и проблем негације негације, уз, из неколика иза-наализирана а исконструисана примјера множења негација у оквиру предиката, изведени закључак да „негациони процеси у реченичким фокусима нису синтаксичке, него типично стилистичке природе” [Павловић 1967:244]. Тек се у нашем раду о одрицању и тврђењу двоструком негацијом [Ковачевић 1996, прештампано и у: Ковачевић 2002:11-32], на чије ћемо основне резултате указивати даље у тексту, шире анализирају неколика модела негације негације у оквиру просте реченице. У посебном раду [Ковачевић 2000], на чије ћемо најбитније резултате такође у даљој анализи скренути пажњу, издвојена су и детаљно анализирана и два модела сложене реченице у којима долази до множења негација у српскоме језику. Међутим, ни у та два рада [Ковачевић 1996 и 2000] нису ни поменути, а камоли да су научно освијетљени сви типови синтаксичких конструкција у којима се остварује негација негације у савременом српском стандардном језику. Овај рад зато има за циљ да укаже на досада помињане и издвоји досада непомињане моделе синтаксичких конструкција са множењем негација. И да те моделе, колико је то у оквиру једнога рада могуће, што детаљније опише са синтаксичко-семантичке стране.

А издвајање типова синтаксичких конструкција у којима се остварује множење негација методолошки је најбоље започети полазећи од структурног типа реченице чији опсег не прелази дјеловање негације. А множење негације остварује се или 1) у оквиру просте реченице, односно монопредикатске реченичне структуре, или 2) у оквиру сложене реченице, односно полипредикатске реченичне структуре. У анализи типова синтаксичких конструкција са множењем негације зато ћемо најприје издвојити и (п)описати оне који се јављају у оквиру просте, а потом оне који се јављају у оквиру сложене реченице.

2. 1. *Негација негације у монопредикатским реченицама*

У монопредикатској или простој реченици негација негације у српскоме језику може се остварити на два начина: или 1) као негација негације у оквиру једнога реченичног члана (конституента), или 2) као негација негације између различитих реченичних чланова (конституената).

2. 1. 2. *Негација негације у оквиру једнога реченичног члана*

Множење негације у оквиру једнога реченичног члана подразумева употребу два негатора² уз исти реченични члан. А само се, према нашем корпусу, у оквиру два реченична члана остварује негација негације у српскоме језику: и то а) у оквиру предиката, и б) у оквиру генитивне конструкције с приједлогом *без*.

2. 1. 2. 1. *Негација негације у н у т а р п р е д и к а т а* захвата све синтаксичке типове предиката: а) сложени именски и прилошки предикат, б) сложени глаголски предикат, в) усложњени предикат, г) декомпоновани предикат, и) прости глаголски предикат. Множење негација остварује се неједнообразно у више различитих структурних варијаната предиката.

² Под термином *негатор* овдје подразумевамо сваки језички елемент који служи за одрицање. У оквиру просте реченице негатори су увијек партикуле *не* и *ни*, сви одрични префикси, као и одрични приједлози *без* и *против*.

2. 1. 2. 1. 1. Најчешће се негација негације остварује у *именском или прилошком предикату*. Тада су у томе предикату негирани и копула и предикатив. Пошто предикатив може бити или једна ријеч или синтаagma, онда се и негација најчешће остварује навођењем било ког одричног префикса уз самостално употријебљени придјев, прилог или именицу у предикативу, или пак префигирањем придјева у саставу конгруентне именичке синтагме у предикативу. У свим тим случајевима долази до множења негације из копуле и негације из предикатива, тако да предикат добија потврдно значење, што се види и по у загради са стрелицом реконструисаном потврдном значењском еквиваленту:

(1) Таква пракса, међутим, **није непозната** [$\Leftrightarrow$ *позната је*] у свету (П. Милосављевић, 231); Његова луђачка упорност **није безопасна** [$\Leftrightarrow$ *је опасна*] (М. Селимовић, 259); Његово причање **није незанимљиво** [$\Leftrightarrow$ *је занимљиво*] (М. Селимовић, 80); **Нисам незадовољан** [$\Leftrightarrow$ *задовољан сам*] оним што смо постигли (Блиц, 1982, 18. 8. 2002, 11); ...ово што се десило **није неочекивано** [$\Leftrightarrow$ *очекивано је*] (Политика, 32097, 15. 3. 2003, 6; Љубомир Симовић); Наша сумња, међутим, **није била безразложна** [$\Leftrightarrow$ *била је разложна*] (М. Вучковић, 104); Партизан **није неискусан** [$\Leftrightarrow$ *је искусан*] (Национал, 367, 15-16. 2. 2003, 25); А оно што ми живимо јесте филозофија паланке. Која **није антиевропска** [$\Leftrightarrow$ *је европска*] (Национал, 284, 7. 11. 2002, 3); ...тај страх **није ирационалан** [$\Leftrightarrow$ *је рационалан*] (Политика, 31890, 17. 8. 2002, 2); (То) **није противуставно** [$\Leftrightarrow$ *је уставно*] (Данас, 1789, 22. 8. 2002, 3); Неограничени притвор **није противзаконит** [$\Leftrightarrow$ *је законит*] (Глас јавности, 1513, 26. 10. 2002, 11); ...додао је да он...**није антимилиитариста** [$\Leftrightarrow$ *јесте милитариста*] (Политика, 32144, 1. 4. 2003, 3); Мој црвени клоун **није антикомунистички** [$\Leftrightarrow$ *је комунистички*] (М. Булатовић, 67); ...за нас пројекат црногорске независности **није неизвесност** [$\Leftrightarrow$ *јесте извесност*] (Блиц, 1804, 17. 2. 2002, 7); Али можда **није некорисно** [$\Leftrightarrow$ *је корисно*] указати на типологију деловања финансијских институција (Глас јавности, 1338, 30. 4. – 2. 5. 2002, 7); Због тога **није ненормално и необично** [$\Leftrightarrow$ *је нормално и обично*] бити српски демократа

(Национал, 129, 10. 5. 2002, 5); ... **није безопасно** [↔ *опасно је*] све то видети (М. Булатовић, 151); ... створио је сопствену партију која је показала на последњим локалним изборима да **није неозбиљна странка** [↔ *је озбиљна странка*] (Национал, 340, 15. 1. 2003, 7); Његове седе власи, умереност и толеранција **нису безначајни адути** [↔ *су значајни адути*] (Национал, 190, 20-21. 7. 2002, 5); **Немојте бити незахвални!** [↔ *Будите захвални!*] (М. Бећковић, 290); итд.

2. 1. 2. 1. 1. 1. У сложеном именском или прилошком предикату уз негирану копулу не мора у предикативу доћи искључиво одрично префигирана лексема, него предикатив може бити изражен и приједлошко-падежном конструкцијом с приједлозима *без* и *против*, јер се и тим приједлозима такође изражава негација [Радовановић 1990:407-408]. У сложеном именском предикату тако долази до множења негације исказане копулом и негације исказане приједлогом, што за резултат има његово потврдно значење. Потврдни еквивалент негираном предикату с приједлогом *без* по правилу је предикат с глаголом *имати*, мада то може бити и инструментал с приједлогом *с(а)*, док је еквивалент негираном предикату с приједлогом *против* именски предикат с акузативним приједлогом *за*, што потврђују и следећи примјери:

(1а) Ни масе **нису без кривице** [↔ *И масе имају кривице*] (Блиц, 2115, 29. 12. 2002, 10); Ни тај део Матичиних просторија **није без дугачког ходника** [↔ *И тај део Матичиних просторија има дугачак ходник*] (П. Милосављевић, 103); **Није то било без разлога** [↔ *То је било с разлогом// То је имало разлог*] (П. Милосављевић, 103); Овог пута тај **није без шансе** [↔ *има шансу*] (Национал, 192, 22. 7. 2002, 3); ... **нису ни они без заслуга** [↔ *и они имају заслуга*] (Национал, 208, 10-11. 8. 2002, 7); Податак да су му и отац и мајка били мисионари у Индији **није без значаја** [↔ *има значаја// значајан је*] за њихово дело (Политика, 31883, 10. 8. 2002, КУН, I); ... ова збрка и неред **нису без извесних дражи** [↔ *имају извесних дражи*] (М. Данојлић, 153); Ја **нисам против уметности** [↔ *Ја сам за уметност*] (М. Витезовић, 18); **Нисмо ми против уједињења народа** [↔ *Ми смо за уједи-*

њење народа] (Глас јавности, 1603, 27. 1. 2003, 18); **Нисам била против брака** [↔ *Била сам за брак*] (Курир, 84, 11. 8. 2003, 16); Демократска странка начелно **није против уједињења** с Демократским центром [↔ *начелно је за уједињење с Демократским центром*] (Балкан, 69, 9. 8. 2003, 3); Наше друштво **није против поштеног личног рада** [↔ *Наше друштво је за поштен лични рад*] (М. Данојлић, 144-145); **Нисам против договора** [↔ *За договор сам*] у вези са овим законом (Политика, 31869, 27. 7. 2002, 8); Јавност, по мом најдубљем уверењу, **није против тога** [↔ *је за то*] да заједничка држава опстане (Политика, 31889, 16. 8. 2002, 7; Војислав Коштуница); итд.

2. 1. 2. 1. 1. 2. Множење негације не остварује се само у именским предикатима с глаголом *бити* као копулом. У улози копуле јавља се већи број семикопулативних глагола, какви су нпр.: *остати, проћи, сматрати, прогласити, изгледати, осјећати се...* При преобликовању двоструко негираних предиката у потврдне неки се од тих семикопулативних глагола (*остати, проћи, нпр.*) замјењују основним копулативним глаголом *бити*. Ево и неколико потврда за овај тип множења негација у предикату:

(16) Драго ми је што у хиперпродукцији која влада на нашој естради моја појава **није прошла незапажено** [↔ *је била запажена*] (Национал, 32, 12-13. 1. 2002, 17); Нови члан градског ривала Еспањола **није остао незапажен** [↔ *био је запажен*] (Глас јавности, 1451, 25. 8. 2002, 22); Минеа без сваке сумње **не би прошла непримећено** [↔ *била би примећена*] (Национал, 207, 9. 8. 2002, 17); Злочини **неће остати некажњени** [↔ *ће бити кажњени*] (Политика, 32104, 22. 3. 2003, 7); **Није остало незапажено** [↔ *Било је запажено*] да је Бреговић време пре почетка представе провео са Јованом Ћириловим (Национал, 42, 24. 1. 2002, 16); У амбасади САД у Београду кажу да **не сматрају неубичајеним** [↔ *да сматрају уобичајеним*] то што се један број званичника Србије није појавио на пријему (Курир, 56, 9. 7. 2003, 2); Вода, такође, **није проглашена за неисправну** [↔ *проглашена је за исправну*] (Данас, 1941, 21. 1. 2003, 12); То његово споразуме-

вање **не** *изгледа нелогично* [$\Leftrightarrow$ *изгледа логично*] (П. Милосављевић, 146); ...ни раније се **нисам осећао непризнатим** писцем [$\Leftrightarrow$ и раније *сам се осећао признатим* писцем] (М. Булатовић, 158); итд.

2. 1. 2. 1. 1. 3. Негација копуле и негација предикатива (одричним префиксом или приједлогом) јесу нужни али не и довољни услови за множење негација. Постоје, наиме, бар неколика ограничења у оквиру тог нужног услова. Најприје, множење негације никада се не врши у двоструко негираним предикатима у којима је негација експлетивна. А у српскоме језику „у реченицама с именским предикатом чије је лексичко језгро нека *ни*-лексема негација копуле има експлетиван карактер” [Ковачевић 1996: 120; 2002:25], као нпр.: ...*нис* ти *никакав* професор, *нис* ти *ништа* [$\Leftrightarrow$ ти *си* *никакав* професор, ти *си* *ништа*] (М. Данојлић, 170); Сад *нис* *ничји* [$\Leftrightarrow$ Сад *си* *ничји*] (Блиц, 1832, 17. 3. 2002, 19); Као – *није* то *ништа* [$\Leftrightarrow$ Као – то *је* *ништа*] (Ј. Вујиновић, 210); итд.

Осим што је негација копуле експлетивна у именским предикатима чији је предикатив нека одрична *ни*-лексема, тј. неки одрични универзални квантификатор, такође је и у двоструко негираном предикату градационе реченице, као и у двоструко негираном предикату упитне реченице негација увијек експлетивна [Ковачевић 2003], тако да ни у двоструко негираним именским предикатима тих конструкција никада не долази до множења негација, што потврђују и слједећа три примјера: Јавност којој су могле да се приређују такве бесмислице *није била само неслободна* [$\Leftrightarrow$ *била је не само неслободна*], него и непунолетна (Политика, 31859, 17. 7. 2002, 8); На дневном реду јесте материјализовање веродостојности одређене политике која треба да дуне у једра уверења грађана да промене *нису само неизбежне* [$\Leftrightarrow$ да су промене *не само неизбежне*], већ и неопходне (Данас, 1789, 22. 8. 2002, 8); – Да *нис* мало *неправедна*, жено? [$\Leftrightarrow$ Да ли *си* мало *неправедна*, жено?] (М. Селимовић, 142).

У појединим контекстима трансформацију конструкције с негацијом негације у потврдну конструкцију онемогућавају структурно необлигаторни чланови реченице који могу доћи у конструкцији с негацијом негације али не и у семантички еквивалентној потврдној конструкцији, као нпр.: ...њихов циркус *није био*

онако бесмислен како нам се чинио (М. Данојлић, 74); Човек ми, међутим, *није био сасвим непознат* (П. Милосављевић, 66); *Није тај легалиста баш безгрешан* (Национал, 192, 22. 7. 2002, 3); Директор Цибоне Божо Миличевић *није био превише незадовољан*. (Национал, 386, 10. 3. 2003, 27); Ово поређење *уопште није неумесно* (Вечерње новости, 12. 5. 2003, 3); Ограђивање, уосталом, *није било сасвим неискрено* (М. Данојлић, 86); итд. Уз то, предикат с множењем негација не може се преобликовати у семантички еквивалентан потврдне и предикат ни у случајевима када у предикативу у координиорном односу с негираним стоји и неки ненегиран адјектив, као нпр.: Такав случај *није риједак ни необичан* [$\Leftrightarrow$ *Такав случај *је риједак и необичан*] (М. Селимовић, 255).

Но кад су и испуњени сви нужни и сви довољни услови за превођење двоструко негиране констукције у потврдну, те двије конструкције по правилу нису потпуно семантички еквивалентне. „Семантичка еквивалентност заправо зависи од тога ком типу појма припада негирана лексема у именском [или прилошком] предикату. Ако она припада контрадикторним појмовима, афирмативни исказ је потпуно еквивалентан двоструко негираном; ако пак припада контрарним или контрадикторно-координираним појмовима, онда је исказ с двоструком негацијом предиката само релативни синоним исказу с афирмативном формом предиката, јер двоструко негирани предикат има вриједност литоте. А литотизираним исказима често се врши и неутрализација антонимске семантичке вриједности” [Ковачевић 1996:119; 2002:24. О литотизацији антонимских исказа в. у: Ковачевић 1993; 2002: 95-114]. Да негација негације уопште не мора значити афирмацију, него само литоту која неутрализује антонимску вриједност, најбоље показује слједећи примјер: *Није био за геноцид. Није био ни против*. (Национал, 346, 22. 1. 2003, 3). Уз то, и кад се негацијом негације изражава афирмација, негирани и потврдни исказ по правилу немају исту стилску вриједност, јер је тада негација негације „стилски обележен начин потврђивања” [Кристал 1988: 160-161; уп. и: Павловић 1967: 243-244].

2. 1. 2. 1. 2. *Негација негације* остварује се често у сложеном глаголском предикату, и то тако што се употребљавају два негатора: један уз модални глагол, а други уз комплеметарни глагол

у инфинитивној или у форми презента с везником *да*. У оваквом двоструко негираном предикату од модалних глагола најчешће се сусреће глагол *моћи*, којем је у потврдној конструкцији семантички еквивалентан модални глагол *морати*, што потврђују и следећи примјери:

(2) Мајка **није** могла да се **не** насмеје [↔ је морала да се насмеје] (В. Николић, 136); **Не** можеш да **не** узмеш реч ни кад је немаш [↔ *Мораш* да узмеш реч и кад је немаш] (М. Бећковић, 282); Провалило је из њега, **није** могао да **не** каже [↔ *морао* је да каже] (М. Селимовић, 279); ...то **не** може цар да **не** зна [↔ то мора цар да зна] (И. Андрић, 60); Уз навијање и лепо време **нисмо** могли да **не** победимо [↔ *морали смо* да победимо] (Блиц, 2175, 2. 3. 2003, 32); **Не** могу а да **не** поменем [↔ *морам* да поменем] и нека удружења (Глас јавности, 1342, 8. 5. 2002, 22); Ипак, **не** могу а да **не** приметим [↔ *морам* да приметим] неправилности у овогодишњем жирирању (Национал, 363, 11. 2. 2003, 18; Радомир Смиљанић); ...то **не** може а да **не** забрињава [↔ *мора* да забрињава] (Вечерње новости, 18. 5. 2003, 3; Војислав Коштуница); Притом **није** могла а да **не** подсети [↔ је морала да подсети] на аферу Делимустафић (Национал, 102, 5. 2. 2002, 18); Наређено му је да ме отпусти, **није** смио да **не** послуша [↔ *морао* је да послуша] (М. Селимовић, 67); итд.

2. 1. 2. 1. 3. У усложњеном предикату – који настаје комбиновањем сложеног глаголског и именског предиката, и то тако што уз модални глагол као допуна долази (семи)копулативни глагол са својим предикативом – такође долази до множења негација, што потврђују и следећи примјери:

(3) Чинило му се да су мрље од туткала толике да **не** могу бити **непримећене** [↔ да морају бити примећене] (И. Андрић, 37); **Не** могу да будем **непоштен** [↔ *Морам* да будем поштен] (М. Селимовић, 142); ...за њега **не** може да буде **незаинтересована** ниједна странка [↔ *мора* да буде заинтересована свака странка] (Политика, 31806, 25. 5. 2002, 2); **Нисам** хтео да будем **непристојан** [↔ *Хтео сам* да бу-

дем пристојан] (Р. Кузмановић, 41); **Не могу да будем незадовољан** [↔ *Морам да будем задовољан*] ремијем против овакве екипе (Балкан, 55, 26. 7. 2003, 29); **Човек не може и неће да буде безгрешан**³ [↔ *Човек мора и хоће да буде грешан*] (Политика, 31564, 15. 9. 2001, КУН, V); итд.

2. 1. 2. 1. 4. *Негација негације* могућа је и у *декомпонованом предикату*. [О декомпонованом предикату в. исцрпно, без помињања проблема множења негација, у: Радовановић 1977.] Ако се декомпоновани предикат, који се састоји од семикопулативног глагола и глаголске именице у зависном падежу (нпр.: *воде разговоре*), реализује тако да семикопулативни глагол буде негиран а да истовремено уз глаголску именицу буде наведен и негирани конгруентни атрибут (дакле: **не воде неуспјешне разговора**), онда се и у декомпонованом предикату остварује множење негација, тако да двострука негација резултира афирмативном семантичком вриједношћу двоструко негираног декомпонованог предиката. Пошто у нашем корпусу нисмо забиљежили ниједан примјер за негацију негације унутар декомпонованог предиката, ево неколико исконструисаних примјера који потврђују такву могућност:

(4) На Блиском истоку **се не воде неуспјешни разговори** [↔ *воде се успјешни разговори*]; Пролазник **није бацио непристојан поглед** [↔ *је бацио пристојан поглед*] на њу; Та власт **не води ненационалну политику** [↔ *води националну политику*]; Наш возач **није вршио недозвољена претицања** [↔ *је вршио дозвољена претицања*]; и сл.

2. 1. 2. 1. 5. И у једном типу *простог глаголског предиката* негација негације даје афирмацију [Ковачевић 1996: 122-123; 2002: 30]. Такво множење негација остварује се само у случају када се глагол у предикату који је већ префигиран *не-*префиксом још

³ Интересантно је, а и логично, да трострука негација у усложњеном предикату: и то негација и модалног глагола и копулативног глагола и предикатива не даје афирмацију, јер се заправо ради о множењу негације модалног глагола и афирмације добијене множењем копуле и предикатива, као нпр.: **Не треба не бити нескорман** [↔ *Не треба бити скорман // Треба бити нескорман*] (М. Тохол, 37).

једном негира лексичким негатором. У српскоме језику постоје само три глагола у којима негатор *не* има статус префикса, тј. пише се заједно с основним глаголом, а то су глаголи: *немати*, *недостајати* и *ненавидјети*. Од та три глагола глагол *немати* никада се не може непосредно негирати негатором него само у склопу сложеног реченичног израза с везником ДА *није да нема* (в. о томе даље), па то онда и није негирање простог глаголског предиката. Глаголима *недостајати* и *ненавидјети* мотивни афирмативни парњаци (достајати и навидјети) немају употребну вриједност, па се ови глаголи само условно могу подвести под негативне творенице.⁴ Осим тога, док је глагол *недостајати* врло чест у употреби, и то управо у конструкцијама с негацијом негације, дотле је глагол *ненавидјети* готово непознат савременом српском језику.⁵ Тако се цио модел негације негације у простом глаголском предикату практично своди на негацију глагола *недостајати*, тј. на израз *не недостајати*, којем је у афирмативној конструкцији семантички еквивалентан израз *имати* (довољно):

(5) ...овом граду **не недостаје** правих догађања [⇔ овај град *има довољно* правих догађања] (Политика, 31883, 10. 8. 2002, 20); Новицком **не недостаје** самопоуздање [⇔ Новицки *има довољно* самопоуздања] (Национал, 222, 27. 8. 2002, 26); Тијана је рекла да нам ништа **не недостаје** [⇔ да свега *имамо довољно*] (М. Селимовић, 204); Мотива нам *неће недостајати* [⇔ Мотива *ћемо имати довољно*] (Балкан, 59, 12-13. 7. 2003, 21); Сигурно је да ни мотивације *неће недостајати* [⇔ да *ће* и мотивације *бити довољно*] (Политика, 32103, 21. 3. 2003, Б1); Закони нам, дакле, **не недостају** [⇔ Закона, дакле, *имамо довољно*] (Политика, 31857, 15. 7. 2002, 6); итд.

⁴ На то упућује и глагол *мањкати*, који је семантички еквивалентан глаголу *недостајати*, па се чак његовом негацијом добија исти тип афирмативног исказа као и код глагола *недостајати*, уп: Нисам била гладна, жедна, ништа у животу ми *није мањкало* (= *није недостајало*) [⇔ свега сам у животу *имала довољно*] (Национал, 214, 17-18. 8. 2002, 16).

⁵ Он ће се, као стилски врло изражајно, евокативно, средство, ипак сусрести и код покојег савременог писца, што потврђује и примјер употребе од њега изведене глаголске именице у једном од романа М. Данојлића: ...јамачно је способност **ненавиђења** (= мржње, зависти) међу народима равноправно распоређена (М. Данојлић, 166).

2. 1. 2. 1. 6. У свим досада помињаним моделима множења негација унутар реченице може доћи не само до двоструког него и до *вишеструког множења негација*. Наиме, уколико се у монопредикатској конструкцији с двоструком негацијом у предикату употребе и неки негативни универзални квантификатор, тј. нека замјеничка или прилошка лексема са префиксом *ни-* [о типовима квантификатора в. у: Пипер 1982], онда се при преобликовању негиране у потврдну реченицу негативни универзални квантификатор замјењује својим парњаком из групе афирмативних универзалних квантификатора. Друкчије речено, реченице с негацијом негације у предикату увијек су одричне реченице, јер је негација негације формално негација, па се сљедствено томе у њима употребљају одричне форме универзалних квантификатора. Када пак негацију негације предиката формално трансформишемо у потврдни предикат, тада се сагласно тој форми предиката унутар реченице употребљавају и потврдни универзални квантификатори. То значи да преобликовањем предиката с негацијом негације у еквивалентну потврдну предикатску форму, по правилу долази и до замјене свих универзалних негираних универзалним потврдним квантификаторима. И не само то, него, ако је у реченици с негацијом негације предиката уз који ванпредикатски члан употребељена партикула *ни*, она се у реченици с потврдним предикатом замјењује партикулом *и*. Ево конкретних потврда и за једно и за друго:

(6) ...*ником* та чињеница *није непозната* [$\Leftrightarrow$ *свакоме је та чињеница позната*] (П. Милосављевић, 105); *Ништа није немогуће* [$\Leftrightarrow$ *Све је могуће*] (Вечерње новости, 3. 12. 2001, 15); *Ниједна претња није неозбиљна* [$\Leftrightarrow$ *Свака претња је озбиљна*] (Блиц, 1622, 13. 8. 2001, 6); *Са тобом ништа није било неоствариво* [$\Leftrightarrow$ *Са тобом је све било оствариво*] (Политика, 32097, 15. 3. 2003, Б20); *То ништа није било необично* [$\Leftrightarrow$ *То је све било обично*] (В. Николић, 181); *Ништа у нашим животима није безначајно* [$\Leftrightarrow$ *Све је у нашим животима значајно*] (Блиц, 1750, 21. 12. 2001, 11); ...*надам се, нико неће остати некажњен* [$\Leftrightarrow$ *сви ће бити кажњени*] (М. Селимовић, 261); *Ниједна травка није остала неопевана* [$\Leftrightarrow$ *Свака травка је била опевана*] (М. Бећковић, 250); Не,

не – никада се не треба сматрати несрећником [↔ увијек се треба сматрати срећником] (М. Тохол, 29); Нико није без кривице [↔ Сви имају кривице] (М. Селимовић, 118); Ништа није било без сврхе [↔ Све је имало сврху // Све је било са сврхом] (В. Николић, 99); Никад није био без свећа, тамјана и уља за кандило [↔ Увек је имао свећа, тамјана и уља за кандило] (А. Исаковић, 67); Никад нисам без оловке и папира [↔ Увек имам оловку и папир] (М. Бећковић, 342); Ни Португал ни Немци нису непобедиви [↔ И Португал и Немци су победиви] (Национал, 350, 27. 1. 2003, 27); Ни паре нису небитне [↔ И паре су битне] (Национал, 135, 17. 5. 2002, 27); итд.

2. 1. 2. 2. Од ванпредикатских чланова реченице једино се, бар према нашем корпусу, *негација негације* у српском језику остварује у оквиру *генитивне конструкције с приједлогом БЕЗ*. Наиме, уколико се, што није риједак случај, испред приједлога *без* употрејеби и негатор *не*, онда долази до множења негација, тако да конструкција *не без + генитив* има семантичку вриједност потврдне конструкције *са + инструментал*, што се види и из следећих примјера:

(7) Правилном исхраном се може заштитити од разних болести, јер се **не без разлога** [↔ *с разлогом*] говори да је „храна и лек и отров” (Политика, 31882, 9. 8. 2002, 13); Бразилци, **не без поноса** [↔ *с поносом*], воле у свакој прилици да укажу како се петина укупног атмосферског кисеоника ... ствара баш у амазонској џунгли (Блиц, 2120, 5. 1. 2003, 26); **Не без основа** [↔ *С осном // Основано*], верујемо да смо толерантан народ (М. Данојлић, 118); Онда ти се почне јављати то тамо, сећаш га се, **не без извесне нежности** [↔ *С извесном нежности*] (М. Данојлић, 73); У паузама између секвенци протоколарног оплакивања, мати је **не без задовољства** [↔ *са задовољством*], пратила твоје држање (М. Тохол, 17); Однео сам му их [=књиге] десетак са посветом, **не без треме** [↔ *с тремом*] (М. Капор, 214); итд.

2. 1. 3. *Негација негације између реченичних чланова*

2. 1. 3. 1. У неколико типова глаголских синтагми негација глагола у предикату и негација (дијела) глаголског додатка даје потврдну семантичку вриједност тој глаголској синтагми.

2. 1. 3. 1. 1. *Негацији негације* тако се често *остварује у оквиру глаголске синтагме с начинским прилогом* као зависним конституентом Наиме, уколико се негирају и предикат и начински прилог који му је додаток, онда долази до множења негације глагола и негације прилога, тако да синтагма добија потврдно значење. Ако је у оквиру реченице с негацијом негације такве синтагме употријебљен и неки одрични универзални квантификатор, он се при преобликовању одричне форме глаголске синтагме у њен потврдни еквивалент замјењује одговарајућим потврдним универзалним квантификатором:

(8) Југославија **није илегално сарађивала** [↔ је легално сарађивала] са Ираком (Данас, 1864, 5. 11. 2002, 9); ...ти, у овоме, **нећеш непосредно учествовати** [↔ ти ћеш, у овоме, посредно учествовати] (М. Данојлић, 16); **Не троши се непромишљено** [↔ Троши се промишљено], све је одмерено и прописано (Блиц, 2154, 9. 2. 2003, 5); ...таквих племића је било много и они **се нису понашали неубичајено** [↔ они су се понашали уобичајено] (П. Милосављевић, 125); Нисам осјећао ништа необично, а и сам **се нисам осјећао необично** [↔ а и сам сам се осјећао обично] (Б. Пекић, 111-112); Ова влада **не ради ништа незаконито** [↔ Ова влада ради све законито] (Политика, 31862, 20. 7. 2002, 8); „Рад” **није одиграо ниједну утакмицу непоштено** [↔ „Рад” је сваку утакмицу одиграо поштено] (Курир, 18, 26. 5. 2003, 24); СРЈ **никада није нелегално извозила оружје** [↔ СРЈ је увек легално извозила оружје] (Национал, 277, 30. 10. 2002, 2); Дакле, **нисам се понашао непристојно** [↔ понашао сам се пристојно] (Национал, 340, 15. 1. 2003, 27); итд.

Да у сваком контексту овај модел синтагме с множењем негација не мора нужно као свој семантички еквивалент имати потврд-

ну форму, види се и из сљедећег примјера, у коме долази само до *порицања* онога што је означено прилогом, што нужно не значи да долази и до остварења његове антонимске семантичке вриједности; ријеч је, дакле, само о литотизацији, што се види и по томе што се уз негирани прилог може у реченици употребити и *али-наставак* с антонимским прилогом: На основу очекиване синоптичке ситуације, временске прилике **неће неповољно утицати** на осетљиве људе и болеснике [$\Leftrightarrow$ *неће неповољно, али ни повољно утицати...*] (Блиц, 1755, 26. 12. 2001, 1). И иначе, гдје год контекст омогућава *али-антонимски наставак* двоструко негиране глаголско-прилошке синтагме, у тој синтагми не долази до множења негација, него је једноставно у питању литита (тј. порицање остварења једне од поларних вриједности, без нужног подразумевања значења супротног пола дате особине).

2. 1. 3. 1. 2. Послије глаголске синтагме с начинским прилогом, *негација негације* најчешће се остварује у глаголским *с и н т а г - м а м а с п р и ј е д л о г о м Б Е З*. И то у најмање два структурно-семантичка подтипа ових синтагми. Од тих подтипова у нашем корпусу чешће се остварује тзв. *егзистенцијални модел глаголске синтагме с приједлогом без*. Наиме, надређени члан синтагме најчешће је егзистенцијални глагол *немати/ не бити* или *не постојати* (или контекстуално егзистенцијални предикат декомпованог типа, као нпр.: *не проћи без присуства*) употребљен у предикату реченице. Уз егзистенцијални глагол *немати / не бити* као синтаксички нужна компонента наводи се бесприједлошки генитив логичког субјекта, а уз глагол *не постојати* номинатив граматичког субјекта. Уз именице у функцији тако реализованог логичког или граматичког субјекта долази у функцији неконгруентног атрибута генитивна конструкција с приједлогом *без*. У резултату двоструке негације добија се потврдно значење, које се може изразити персоналном реченицом с глаголом *имати* уз који се логички субјекат из двоструко негираног модела остварује као граматички субјекат (најчешће с универзалним потврдим квантификатором као конгруентним атрибутом), док се неконгруентни атрибут изражен генитивом с приједлогом *без* „преводи” у еквивалентан објекатски бесприједлошки генитив или акузатив, што показују и сљедећи примјери:

(9) Данас *нема ниједног језика без позајмљених речи* [↔ Данас *сваки језик има позајмљених речи*] (А. Белић, 223); Тома је рекао: „*Нема државе без поглавара ни циркуса без Глуног Августа*” [↔ *Свака држава има поглавара и циркус Глуног Августа*] (А. Исаковић, 18); *Нема секси филма без таквих сцена* [↔ *Сваки секси филм има таквих сцена// такве сцене*] (Национал, 324, 24. 12. 2002, 18); *Нема села у Србији без породице* [↔ *Свако село у Србији има породицу*] пореклом из Црне Горе (Глас јавности, 1277, 28. 2. 2002, 27); *У западној Србији скоро да нема њиве или паињака без гробова* [↔ *...скоро свака њива или паињак има гробове*] умрлих родбеника (Блиц, 2203, 30. 3. 2003, 18); *Нема државе без граница* [↔ *Свака држава има границе*] (Политика, 31699, 2. 2. 2002, 24); *Ниједан динар не постоји без „главе” и „писма”* [↔ *Сваки динар има „главу” и „писмо”*] (А. Исаковић, 176); *Не може да прође седница без његовог присуства* [↔ *На свакој седници он присуствује*] (П. Угринов, 222); *Нема идентитета без континуитета* [↔ *Сваки идентитет има континуитет*] (Блиц, 2147, 2. 2. 2003, 10); итд.

2. 1. 3. 1. 2. 1. Други (под)модел негације негације синтагми с приједлогом *без* по правилу се остварује као веза негираних семантички разнородних глагола у предикату и *генитивне конструкције с приједлогом БЕЗ у функцији прилошке одредбе за пропратну околност*. То потврђује и могућност замјене генитивне конструкције с приједлогом *без* пропратнооколоносном клаузом с везником *а да (при том не)*, као нпр.: *Нико не долази без најаве* [↔ *Нико не долази а да се при том не најави*]. У тим двоструко негираним глаголским пропратнооколносним синтагамама с приједлогом *без*, код којих је пропратнооколносно значење прожето и нијансама погодбног значења, негација глагола у предикату и негација приједлога *без* множе се тако да се добија потврдна вредност синтагме, која се може изразити и потврдном формом синтагме у којој се уз потврдан глагол у предикату генитивна конструкција с приједлогом *без* супституише неком антонимском (комитативном) падежном формом, најчешће бесприједлошким или инструменталом с приједлогом *са*, односно акузативом с приједлогом *уз*, као нпр.:

(10) *Ништа се не постиже без рада и дисциплине* [↔ *Све се постиже уз рад и дисциплину / радом и дисциплином*] (Вечерње новости, 26. 8. 2001, 10); *Ништа се у ЕПС не ради без знања* премијера [↔ *Све се у ЕПС ради са знањем // уз знање премијера*] (Курир, 92, 20. 8. 2003, 6); *Ни науку о моралу човек не може разумети ... без вежбања* [↔ *И науку о моралу човек може разумети уз вежбање / вежбајући*] (Н. Велимировић, 163); Он такође сматра да Батићев захтев за референдум *није спроведен без знања* [↔ *спроведен је са знањем / уз знање*] председника ДС-а и премијера Зорана Ђинђића (Национал, 129, 10. 5. 2002, 5); На неки начин, ове серије могу бити замена за „бенсадин”, који се више *не може добити без рецепта* [↔ *може добити уз рецепт*] (Блиц, 2339, 17. 8. 2003, 12); *Нико не долази без најаве* [↔ *Сви долазе с најавом / уз најаву / најављујући се*] (Вечерње новости, 21. 4. 2002, 13); ... изговорио је „*нико не бива убијен без разлога*” [↔ *свако бива убијен с разлогом*] (Национал, 158, 13. 6. 2002, 3); *Ништа не радим без помоћи стручњака* [↔ *Све радим уз помоћ стручњака*] (Политика, 31869, 27. 7. 2002, 17); Трикотажа је национализована 1948. године и *не може се продати без моје сагласности* [↔ *и може се продати (само) уз моју сагласност / са мојом сагласношћу*] (Национал, 357, 4. 2. 2003, 10); Групе попут Блаже и Кљунова – које *ниједном делићу света не приступају без лековитог смисла за хумор* [↔ *које сваком делићу света приступају с лековитим смислом за хумор / уз лековити смисао за хумор*] – постоје на практично свим светским сценама (Блиц, 1902, 30. 5. 2002, 13); итд.

2. 1. 3. 1. 3. *Негација негације* остварује се и у *субјекатско-предикатској вези* негираног егзистенцијалног предиката израженог глаголима *немати* или *не постојати* и логичког субјекта израженог (уз глагол *немати*) генитивном супстантивном синтагмом с негираним конгруентним атрибутом, односно супстантивном синтагмом у номинативу с конгруентним негираним атрибутом. У таквим субјекататско-предикатским двоструко негираним конструкцијама множење негација по правилу даје афирмацију, с тим што се при реконструкцији потврдне реченице као семантичког еквивалента конструкцији с двоструком

негацијом експлицира и прилог *само* или *искључиво*, који рестрикцијом указују на универзално важење двоструко негираног исказа, што потврђује и семантичка преоблика еквивалентном реченицом с глаголом *бити* у глаголском дијелу именског предиката и универзалним квантификатором *све* у позицији конгруентног атрибута уз субјекат:

(11) **Не постоји некрунисана глава** на земљи [⇔ *Постоје само крунисане главе на земљи // Све главе на земљи су крунисане*] (Н. Велимировић, 94); **Не постоји ниједан нерешив проблем** [⇔ *Постоје само решиви проблеми // Сви проблеми су решиви*] (Политика, 31904, 31. 8. 2002, 16); **Нема несумњивих историјских и лингвистичких доказа** [⇔ *Постоје само сумњиви историјски и лингвистички докази // Сви историјски и лингвистички докази су сумњиви*] да су преци Албанаца настањивали римску и грчку Албанију у првим столећима наше ере (Д. Богдановић, 19); За сада **нема људи неспособних** да умру [⇔ *За сада постоје само људи способни да умру // За сада су сви људи способни да умру*] (М. Бећковић, 196); У грешној земљи **нема безгрешних политичара** [⇔ *У грешној земљи постоје само грешни политичари // У грешној земљи су сви политичари грешни*] (Данас, 1585, 30. 1. 2002, 6); За новинара у Ватикану **нема неинтересантних ствари** [⇔ *За новинара у Ватикану постоје само интересантне ствари // Све ствари су интересантне за новинара у Ватикану*] (Политика, 31848, 6. 7. 2002, 1); **Нема неразумљиве поезије** [⇔ *Постоји само разумљива поезија // Свака поезија је разумљива*], ако је добра (Политика, 31775, 20. 1. 2002, КУН, III: Мирослав Максимовић); итд.

2. 1. 3. 1. 4. До множења негација долази и између *не* и *гра* - *ног* *предиката* и негираним придјевом израженог *предикатског апозитива* [О синтаксичкој категорији *предикатског апозитива* и другим терминима предлаганим за ту категорију в. у: Ковачевић 1988:74-79.] „У српском језику се, наиме, негацијом глагола у предикату и негацијом предикатског апозитива увијек добија потврдна вриједност реченице” [Ковачевић 1996:121; 2002:27], што потврђују и сљедећи примјери:

(12) Другим речима, одмах успоставити одборе од заслужних, способних и поштених Срба, који ће брзо и ефикасно надокнадити оно што је у времену изгубљено, како нас прослава два столећа од Првог српског устанка **не би затекла неспремне** [⇔ како би нас прослава... затекла спремне] (Глас јавности, 1695, 9. 5. 2003, 29); *Никад човјек није могао опстати неочењен* [⇔ Увијек је човјек опстајао (само) очењен] (М. Бећковић, 204); Из тог зла, снажно казује ова књига, нико **није изашао неопштењен**, ни жртва ни злочинци [⇔ сви су изашли општењени, и жртва и злочинци] (Политика, 31855, 13. 4. 2002, КУН, III); итд.

2. 1. 3. 1. 5. И у глаголско - објекатској синтагми може доћи до множења негације, тј. до тога да синтагма с негацијом и глагола и (дијела) ближег или даљег акузативног објекта има потврдну семантичку вриједност. Негација негације при том се може остварити између негираног предиката и негиране именице у објекту, или између негираног предиката и негираног конгруентног атрибута у саставу објекатске синтагме, као нпр.:

(13) Према томе, надам се да наш свет **неће веровати ни у неистинитост** „Бајада” [⇔ да ће наш свет веровати и у истинитост „Бајада”] (Бајаде, 5); **Није имао ту несрећу** [⇔ Имао је ту срећу] да га као неке друге учеснике грађанског рата ухапсе инострани граничари (Глас јавности, 1298, 3. 7. 2002, 3); Све их радује, ништа не изненађује, **не желе немогуће** [⇔ желе могуће] (М. Селимовић, 203); **Не жали још несрушено, неосвојено!** [⇔ Жали већ срушено, освојено!] (В. Николић, 211); Административни одбор **није донео неlegalну одлуку** [⇔ је донео legalну одлуку] (Национал, 361, 8-9. 2. 2003, 5); ...како сам каже, у јавност **не износи непроверене информације** [⇔ износи проверене информације] (Национал, 341, 16. 1. 2003, 25); Ивковићева тврди да јој је изгласано неповерење јер **није подржала незаконите радње** [⇔ јер је подржала (само) законите радње] у школи (Глас јавности, 1378, 13. 6. 2002, 4); ..али стварајући једног црвеног кловна, **нисам створио антикомунистичког кловна** [⇔ створио сам комунистичког кловна] (М. Булатовић, 69); итд.

Који све услови нужно доводе, а који искључују множење негација између глагола и ближег или даљег акузативног објекта, треба да покажу будућа шира и детаљнија испитивања овога питања. Јер, неспорно је да поједини примјери негације предиката и негације (дијела) објекта не подразумеивају потврдну семантичку вриједност, као нпр.: Насеље је ново, личи на градилиште с којег *није одвучена неупотребљавана грађа* [$\Leftrightarrow$ *с којег *је одвучена употребљавана грађа*] (М. Данојлић, 33); Министар за саобраћај Марија Рашета-Вукосављевић каже... да *нису утврђене неправилности* [$\Leftrightarrow$ *да су *утврђиване правилности*] у начину транспорта опасних материја (Курир, 85, 12. 8. 2003, 7); *Нико не реагује на небитне ствари* [$\Leftrightarrow$ **Сви реагују на битне ствари*] (Национал, 208, 10-11. 8. 2002, 23); и сл. Из наведених примјера јасно се види да у загради реконструисани потврдни еквивалент није нужна импликација за наведене двоструко негиране примјере глаголско-објекатских синтагми.

2. 1. 3. 1. 6. Као посебан структурни тип конструкција с негацијом негације у монопредикатској реченици морају се издвојити *конструкције реторичког питања*.⁶ Будући да реторичко питање оваплоћује принцип асиметрију између форме и значења, јер „упитна потврдна форма даје изјавно одрично значење, а упитна одрична форма – изјавно потврдно значење” [Бабић 2001, 42], онда у конструкцијама реторичког питања до множења негација долази између једне и граматички и логички одричне и једне граматички потврдне а логички одричне форме унутар просте реченице. Пошто смо у нашем корпусу забиљежили само три примјера за негацију негације унутар конструкција реторичког питања у монопредикатској реченици, овдје нећемо вршити формалну поткласификацију конструкција с реторичким питањем, мада се може претпоставити да сви до сада издвојени (под)типови множења негација имају и свој еквивалент међу конструкцијама с реторичким питањем. При навођењу конструкција с реторичким питањем најприје реконструисамо њихов формални еквивалент с двоструком негацијом, а затим дајемо и семантички потврдни еквивалент:

⁶ *Реторичко питање* подразумеива употребу упитне форме реченице с комуникативном вриједношћу обавјештајне (изјавне) реченице. О стилистичком аспекту реторичког питања в. у: Ковачевић 1998а: 38, 45.

(14) *Зар постоји [⇔ Не постоји] човјек без порока? [⇔ Сваки човјек има порока]* (М. Селимовић, 49); *Али, зар има неке [⇔ Нема ниједне] мировне мисије без Американаца?! [⇔ У свакој мировној мисији има Американаца]* (Блиц, 2339, 17. 8. 2003, 7); *И шта је ту [⇔ Ту није ништа] нечасно [⇔ Ту је све часно]* (Курир, 63, 17. 7. 2003, 6); и сл.

2. 1. *Негација негације у полипредикатским реченицама*

2. 1. 1. У неколика типа сложених, и то искључиво зависнослужених реченица, долази до множења негације предиката надређене и зависне клаузе, тако да цијела зависнослужена реченица има потврдну семантичку вриједност. У даљем току рада издвојићемо синтаксичко-семантичке типове зависнослужених реченица у којима је могућа множење негација између предиката надређене и зависне клаузе.

2. 1. 1. 1. Од свих зависнослужених реченица множењу негација најчешће су подложне *зависнослужене реченице са атрибутском*, и то искључиво *рестриktivном, зависном клаузом*. А између различитих формалних типова зависнослужених атрибутских реченица најчешће се сусрећу оне с релативизатором⁷ *који*:

(15) ...јер *нема слависте КОЈИ не познаје рад* Вука Караџића [⇔ ...јер *сваки слависта познаје рад* Вука Караџића] (А. Белић, 25); *Нема ниједног мислиоца у прошлости КОЈИ није грешио* [⇔ *Сваки мислилац у прошлости/ из прошлости је грешио*] (М. Бећковић, 46); *Нема човека КОЈИ није некога или нешто издао* [⇔ *Сваки човек је некога или нешто издао*] (В. Николић, 43); *Није било кости КОЈА ме није болела* [⇔ *Свака кост ме је болела*] (НЈП, 233: Мирослав Јосић-Вишњић); *А нема девојке КОЈА не машта о удаји* [⇔ *Свака девојка ма-*

⁷ „Релативизатор је језично средство које релативну реченицу повезује с надређеном реченицом” [Кордић 1995: 24] При навођењу примјера истицаћемо дијелове структурно-комуникативни минимум сложене реченице, а у комуникативни минимум сложених реченица с негацијом негације увијек улазе: *везнички елемент* и *негиране елементе надређене и подређене клаузе*.

шта о удаји] (Национал, 388, 12. 3. 2003, 16); *Готово да нема Србина КОЈИ себе не види у улози кнеза* [↔ *Готово сваки Србин себе види у улози кнеза*] (Вечерње новости, 15. 9. 2002, 2); *Не постоји аутомобил КОЈИ не може да се заштити овим системом* [↔ *Сваки аутомобил може да се заштити овим системом*] (Национал, 304, 30. 11. – 1. 12. 2002, 15); *Не постоји изборни систем У КОМЕ не може да се манипулише* [↔ *У сваком изборном систему може да се манипулише*] (Блиц, 1891, 19. 5. 2002, 13); *Још се није родио човек који није имао места у својој отаџбини* [↔ *Сваки човек (који се родио) имао је места у својој отаџбини*] (М. Бећковић, 246) итд.

Пошто смо овај тип реченичне структуре с множењем негација анализирали у посебном раду [Ковачевић 2000], овдје ћемо издвојити само закључак тог истраживања. Како се и из наведених примјера види, „сложена реченица с релативном зависном клаузом по правилу у надређеној клаузи има одричну егзистенцијалну форму и значење, с тим да је супстантивни члан те клаузе (као номинатор предмета непостојања) антецедент зависној релативној клаузи, али која мора имати *рестриктивно значење*, јер *позитивно* карактерише класу предмета у оквиру роднога појма обиљеженог супстантивном ријечју у антецеденту. Будући да се зависном рестриктивном клаузом врши карактеризација скупа по тој особини истоврсних појмова, супстантивни антецедент, макар био изражен и формом сингулара, увијек добија *збирно значење*. Читава сложена реченица с множењем негација тако служи за идентификацију класе предмета, па њено потврдно значење – без обзира што су предикати обију њених клауза негирани – проистиче из логичке законитости да *одрицање непостојања нужно значи тврђење постојања*” [Ковачевић 2000: 27].

2. 1. 1. 1. 1. У истим синтаксичко-семантичким условима остварује се и множење негација у зависносложеној реченици с атрибутом клаузом кад је она уведена релативизатором *(а) да*, који је врло често супституентан релативизатором *који*:

(15а) Свакога часа све се мења, / *ни једног кута ни листа нема* / *Да није тајна* [↔ *сваки кут и лист су тајна*]

(ПССЗСН, 101: Десанка Максимовић); *Нема живог створа ДА није знатижељан* [↔ *Сваки живи створ је знатижељан*] (Блиц, 1989, 25. 8. 2002, 6: Горан Бабић); *Нема дана ДА се не деси неко зло* [↔ *Свакога дана се деси неко зло*] (Национал, 126, 7. 5. 2002, 5); *Није било великог имена А ДА са њим нису пили у „Сирану” или ћаскали у „Ротанди”* [↔ *Са svakим великим именом су пили у „Сирану” или ћаскали у „Ротанди”*] (М. Капор, 193-194); *Готово да нема платна А ДА на њему није неки брод* [↔ *Готово на сваком платну је неки брод*] (М. Капор, 267); *...готово да не постоји озбиљније перо А ДА се није окушало у анализи катастрофе* [у Њујорку] [↔ *готово свако озбиљније перо окушало се у анализи катастрофе у Њујорку*] (Блиц, 2010, 15. 9. 2002, 6: Горан Бабић); *Нема дана да нешто не прослављају* [↔ *Свакога дана нешто прослављају*] (М. Данојлић, 208); *Убили су му пријатеља, дан није могао проћи ДА се не сретну* [↔ *Свакога дана су се сретали*] (М. Селимовић, 170); *...није могао да прође дан А ДА му она не направи неку љубоморну сцену* [↔ *свакога дана му она направи неку љубоморну сцену*] (Блиц, 1774, 17. 1. 2002, 12); *Не прође ни ноћ А ДА не сањам то дете* [↔ *Сваке ноћи сањам то дете*] (Национал, 232, 7-8. 9. 2002, 4); *Ниједан метак није испален – / ДА тебе није заплакао!* [↔ *Сваки испалени метак тебе је заплакао!*] (Бећковић, 323); *Ниједна реч неје написана А ДА није по десет пута проверена* [↔ *Свака написана реч је по десет пута проверена*] (Национал, 50, 2-3. 2. 2002, 2); *Нико не може да прима плату А ДА не долази на посао* [↔ *Свако ко прима плату мора да долази на посао*] (Блиц, 1905, 2. 6. 2002, 2); *У Норфолку (Вирџинија) ниједна жена не сме да се појави на улици А ДА не носи стезник* [↔ *свака жена која се појави на улици мора да носи стезник*] (Вечерње новости, 12. 8. 2001, 14); итд.

2. 1. 1. 1. 2. Општепознато је да с релативизатором *који* у слободној или допунској дистрибуцији у релативним реченицама може бити и замјеничко-везнички релативизатор *што*, чему су потврда и следећи примјери зависносложених атрибутских реченица с множењем негација:

(156) И да ли је истина да *нема тога ШТО се не може купити и онога КОЈИ се не може (пот)купити* [↔ да се све може купити и свако се може (пот)купити] (Данас, 1585, 30. 1. 2002, 6); *Нема те муке ШТО је непреболна* [↔ Свака мука је преболна] (ПССЗСН, 196: Велимир-Веца Лукић); *Није било [ништа] ШТО он није знао* [↔ Све је он знао] (НПССП, 194: Вида Огњеновић); У овој земљи напросто *нема ничега ШТО није најдиректније зависно од политике* [↔ У овој земљи је напросто све најдиректније зависно од политике] (Балкан, 40, 11. 7. 2003, 23); *Нема [ништа] ШТО није снижено* [↔ Све је снижено] (Глас јавности, 1253, 3. 2. 2002, 6); Човек је спреман да одустане од свега због љубави; *нема тога шта неће учинити за њу* [↔ све ће учинити за њу] (Балкан, 48, 19. 7. 2003, 21); ...а *нема ЧЕГА нема* [↔ Свега има] (Глас јавности, 1346, 12. 5. 2002, 17); итд.

2. 1. 1. 1. 3. Зависна атрибуцка клауза се у сложену реченицу може увести и релативизатором *ко*. А уз релативизатор *ко*, будући да је именичка замјеница, „именица у антецеденту се не подразумемијева” [Кордић 1995: 207]. Разлика између релативизатора *што* и *ко* прије свега је у томе што први упућује на неживо, а други на живо:

(15в) *Нема га КО тамо није био кукавица* [↔ Свако је тамо био кукавица] (Р. Братић, 132); ...*нема сигурно онога КО се бар једном није напио* [↔ свако се сигурно бар једном напио] (Глас јавности, 1154, 22.10. 2001, 24); *Нема тога КО не воли Дедиње* [↔ Свако воли Дедиње] (Национал, 38, 19-20. 1. 2002, 7); *Нема никога од тих људи КО није схватио* [↔ Свако од тих људи је схватио] да је подршку дао узалуд (Национал, 204, 6. 8. 2002, 4: Вук Драшковић); Само дан-два касније *готово да није било никога са тог списка КО није одбацио сваку помисао* [↔ готово свако са тог списка је одбацио сваку помисао] да сведочи против Милошевића (Блиц, 1773, 16. 1. 2002, 9); *Нема га ИЗ КОГА не куља неко зло, и КО се не поче исповедати здравом Митру и Христу* [↔ Из авакога куља неко зло, и свако се поче исповедати здравом Митру и Христу] (Р. Братић, Слика, 209); итд.

2. 1. 1. 1. 4. Уколико је зависној атрибутој клаузи антецедент нека од лексема или синтагми с временским значењем, онда се зависна клауза уводи релативизатором *кад*, по правилу супституентним релативизаторима *који* и *(а) да*:

(15г) *Нема дана КАД нас Јешна не учи* [↔ *Свакога дана нас Јешна учи*] како ћемо и шта рећи Вујици ако Мојсије умре (Р. Братић, Слика, 114); *Нема дана КАДА у причи не претресе историју свих нација и религија* [↔ *Свакога дана претресе историју свих нација и религија*] (Р. Братић, 92); *Нема дана КАД нисам овде* [↔ *Свакога дана сам овде*] (М. Булатовић, Ђаволи, 99); *Готово да нема дана КАДА не радим* [↔ *Готово свакога дана радим*] (Национал, 206, 8. 8. 2002, 16); *Није било дана КАДА то нисам чинио* [↔ *Свакога дана сам то чинио*] (М. Капор, 13); итд.

2. 1. 1. 1. 5. Ако је пак зависној атрибутој клаузи антецедент нека од лексема или синтагми с мјесним значењем, онда се зависна клауза уводи релативизатором *гдје*, по правилу супституентним релативизаторима *који* и *(а) да*:

(15д) *Научио је аргатовати од Никшића до Чемерна – нема цесте ГДЈЕ није шодор сабијао* [↔ *на свакој цести је шодор сабијао*] (Р. Братић, Слика, 229); *Нема краја ГДЕ нисам била* [↔ *У сваком крају сам била*] (Глас јавности, 1085, 14. 8. 2001, 12); *Нема предузећа или установе ГДЕ неко неког не жели да „среди“* [↔ *У сваком предузећу или установи неко неког жели да „среди“*] (П. Милосављевић, 157); *Није било медија ГДЕ ниси оглашавао* [↔ *У сваком медију си оглашавао*] како си већ печен за српског председника (Блиц, 1656, 16. 9. 2001, 3); *На мом телу нема места ГДЕ нисам повређиван* [↔ *На сваком месту мог тела сам повређиван*] (Национал, 124, 3. 5. 2002, 32); *Нема ниједног парламента у Европи ГДЕ се, бар у једном дому, посланици не бирају непосредно* [↔ *У сваком парламенту у Европи посланици се, бар у једном дому, бирају непосредно*] (Блиц, 2034, 9. 10. 2002, 6); *Готово да не постоји кутак на овој планети ГДЕ није био* [↔ *Био је готово у сваком кутку на овој планети*]

(Илустрована Политика, 2203, 7. 4. 2001, 37); Давали смо и шаком и капом, *нема ГДЕ нисмо улагали* [↔ *свугде смо улагали*] (Данас, 1564, 9. 1. 2002, 7); итд.

2. 1. 1. 1. 6. Ако зависна релативна клауза има посесивно значење, онда се она уз именички антецедент уводи посесивним релативизатором *чији*:

(15ђ) Мислим да *није било ниједног сликара ЧИЈЕ прво, непотписано, дело није представљала „школица”* на тротоару или асфалтираном дворишту [↔ *да је прво, непотписано, дело сваког сликара представљала „школица”* на тротоару или асфалтираном дворишту] (М. Капор, 392); и сл.

2. 1. 1. 1. 7. У оквиру сложених реченица с релативним клаузама и с множењем негација посебно треба издвојити примјере сложених *релативних реченица у форми реторичког питања*. Релативне реченице реализоване у форми реторичког питања увијек подразумевају граматички потврдну а логички одричну вриједност надређене клаузе и негирану форму релативне рестриктивне клаузе, тако да у тој сложеној реченици долази до множења негација клауза иако прва клауза има граматички афирмативну форму предиката [уп.: Ковачевић 2000: 17-18]:

(15е) *Има ли икога* [↔ *Нема никога*] *на кугли земаљској ДА се не боји смрти?* [↔ *Свако се на кугли земаљској боји смрти*] (Р. Братић, 46-47); *Има ли ништа* [↔ *Нема ништа*] *на земаљској кугли што пати и страда А ДА му у мајчином срцу нема одјека?* [↔ *Све на земаљској кугли...у мајчином срцу има одјека*] (Р. Братић, 39); *Има ли религије* [↔ *Нема религије*] *КОЈА у основи својој, у теорији, не садржи овакве или сличне идеале блиске сваком човјеку?* [↔ *Свака религија у основи својој, у теорији, садржи овакве или сличне идеале блиске сваком човјеку*] (Данас, 1657, 12. 4. 2002, 28); *Има ли мушког створа* [↔ *Нема мушког створа*] *КОЈИ неће умрети за такав призор* [↔ *Сваки мушки створ ће умрети за такав призор*] (Блиц, 1947, 14. 7. 2002, 6); итд.

2. 1. 1. 2. Осим зависносложених атрибутских рестриктивних реченица, *негација негације* често се остварује и у *сложеној реченици с пропратно околном зависном клаузом*. У сложеној реченици с множењем негација пропратнооколна клауза уводи се везником (*a*) *да*. Сложена реченица тога типа „увијек подразумејева једносмјерну импликацију радњи надређене и зависне клаузе: при сваком остварењу радње надређене остварује се и радња зависне клаузе. Радња зависне клаузе тако је *пропратна околност* радње надређене клаузе. У питању су, дакле, увијек двије околности, с тим да је реализација оне у надређеној клаузи *неужан* услов реализације оне у зависној” [Ковачевић 2000: 27], што потврђују и сљедећи примјери, при чијем навођењу се даје и реконструисани потврдни еквивалент сложене реченице:

(16) *Нисам урадио ниједан филм А ДА ПРИ ТОМ*⁸ *није објављено* [⇔ *Кад год сам урадио неки филм, (при том) је објављено*] *да сам се заљубио у партнерку* (Блиц, 2147, 2. 2. 2003, 23); *Нарочито се окомио на старог пса, само га вошти, не прође поред њега А ДА га не шутне, штапом распали* [⇔ *Кад год прође поред њега, шутне га, штапом распали*] (Т. Росић, 35); *Не може човек нигде изаћи, сести, А ДА се такви не нађу око њега* [⇔ *Кад год човек негде изађе, седне, такви се нађу око њега*] (Ј. Вујиновић, 53); *Ми не можемо истински служити Богу, А ДА кроз то не служимо људима* [⇔ *Кад год ми истински служимо Богу, кроз то служимо и људима*] (Н. Велимировић, 82); *Још ниједном нисам легао у кревет А ДА нисам под јорганом нашао шампиту или шницлу* [⇔ *Кад год сам легао у кревет, под јорганом сам нашао шампиту или шницлу*] (М. Бећковић, 277); *Ја типујем на Ивицу. Тај не гази А ДА неког не згази* [⇔ *Кад год тај гази, он неког згази*] (Блиц, 2045, 20. 10. 2002, 6); *Човек не може да уђе ни у једну галерију у Каракасу, А ДА не налети на*

⁸ Израз *при том* уз везник (*a*) *да* има улогу конкретизатора пропратнооколносног значења. Наиме, гдје год се уз везник *да* може употријебити дати конкретизатор, то је јасан показатељ припадности дате реченице реченицама с пропратнооколним значењем. О конкретизаторима везничког значења у српском језику в. у: Ковачевић 2000а.

Властине обојене кућице [$\Leftrightarrow$ У коју год галерију у Каракасу уђе, човек налети на Властине обојене кућице] (М. Капор, 340); *Кући нико није могао прићи да га он не опази* [$\Leftrightarrow$ Ко год је кући пришао, он га је опазио] (А. Анушић, 98); *Никад нисам био са Браном Петровићем А ДА он истог трена није започео бурлеску и каламбур* [$\Leftrightarrow$ Кад год сам био са Браном Петровићем, он је истог трена започињао бурлеску и каламбур] (Политика, 31939, 5. 10. 2002, КУН, II: Матија Бећковић); *Нико не може да буде побуњеник сувише дуго А ДА се не претвори у деспота* [$\Leftrightarrow$ Ко год је побуњеник сувише дуго, он се претвори у деспота] (М. Капор, 134-135); *Нико не прође, А ДА не застане* [$\Leftrightarrow$ Ко год прође, застане] (Вечерње новости, 23.6. 2002, 19); итд.

Како се и из наведених примјера зависносложених пропратно-околносних реченица с двоструком негацијом види, „у сложеним реченицама овога типа увијек се подразумејева *мултипликативни карактер* околности, јер множења негација нема уколико се наглашава једнострука реализација тих околности. Зато унутар пропратнооколносних реченица *само оне с хабитуалним пропратнооколносним значењем подлијежу правилу о негацији негације*. Потврдна вриједност овог типа сложене реченице с множењем негација посљедица је логичке законитости по којој негација негације у логичком имплицативном суду (чији су израз и ове реченице) обавезно подразумејева афирмацију” [Ковачевић 2000: 28].

2. 1. 1. 2. 1. *Пропратнооколносне реченице* с множењем негација јављају се и у *фрoми реторичког питања*. Тада долази до множења негација између и граматички и логички одричне зависне клаузе и граматички потврдне а логички одричне надређене клаузе, што потврђују и сљедећа два у корпусу забиљежена примјера:

(16а) *Можеш ли ти икада* [$\Leftrightarrow$ *Ти не можеш никада*] *упасти, А ДА фрку не направиш?* [$\Leftrightarrow$ *Сваки пут кад упаднеш, ти фрку направиш*] (Р. Симовић, 75); *Ко ће одолети* [$\Leftrightarrow$ *Нико неће одолети*] *А ДА у тај предео не зађе?* [$\Leftrightarrow$ *Свако ће у тај предео заћи*] (Ј. Вујиновић, 257); и сл.

2. 1. 1. 3. И у једном типу зависнослужених изричних реченица такође долази до множења негација. У питању су само и з р и ч н е р е ч е н и ц е с в е з н и к о м ДА које у предикату надређене клаузе имају неки од глагола или оглагољених израза који допуштају транспортовање, односно подизање негације. [О транспортовању или подизању негације в. у: Московљевић 1996; Ковачевић 2003]. Ако су у таквим сложенима изричним реченицама и предикат надређене и предикат зависне клаузе негирани, онда цијела зависнослужена реченица има потврдно значење. Уколико у саставу такве зависнослужене реченице има и негираних универзалних квантификатора, сви се они при преобликовању реченице у потврдно форму замјењују егзистенцијалним квантификаторима [Ковачевић 2002: 170]. Ево и конкретних примјера с негацијом негације унутар зависнослужене изричне да-реченице:

(17) А није да нисмо стрепели [$\Leftrightarrow$ Јесте ДА смо стрепели // Стрепели смо] (Блиц, 1798, 10. 2. 2002, 3); Неће бити ДА он и његови силни савезници за две године нису стигли да се позабаве случајем Ивана Стамболића [$\Leftrightarrow$ Биће ДА су он и његови силни савезници за две године стигли да се позабаве...] (Данас, 1789, 22. 8. 2002, 9); Није тачно ДА није било промена [$\Leftrightarrow$ Тачно је ДА је било промена] (П. Милосављевић, 84); Није истина ДА судове не занимају докази о малверзацијама бившег режима [$\Leftrightarrow$ Истина је ДА судове занимају докази о малверзацијама бившег режима] (Национал, 314, 12. 12. 2002, 5); Али, не вјерујем ДА Махмутиова жена не зна за бол и за мисао [$\Leftrightarrow$ вјерујем ДА Махмутова жена зна за бол и за мисао] (М. Селимовић, 204); Да се разумемо, не сматрам ДА не вредим толико [$\Leftrightarrow$ сматрам ДА вредим толико] (Балкан, 47, 18. 7. 2003, 31); Није тачно ДА се ништа не ради на предмету Радуловић [$\Leftrightarrow$ Тачно је ДА се нешто ради на предмету Радуловић] (Национал, 152, 6. 6. 2002, 9); То је потпуно ненормално, јер је нелогично ДА нико у ЕДБ [Електодистибуцији] не примећује утрошак тако велике количине енергије [$\Leftrightarrow$ логично је да неко у ЕДБ примети утрошак тако велике количине енергије] (Блиц, 1923, 20. 6. 2002, 18); Апсолутно је нетачно ДА се ништа није променило [$\Leftrightarrow$ тачно је ДА се нешто променило] (Блиц, 1755, 26. 12.

2001, 3); *Није ДА радник Лидија Вељковић није радила ништа* [↔ *Јесте да је радник Лидија Вељковић радила нешто // Лидуја Вељковић је нешто радила*] кад се вратила (Данас, 1725, 19. 6. 2002, 11); *Ма и ми смо грешили, није ДА нисмо* [↔ *Јесмо (грешили)*] (М. Данојлић, 84); *Кафана им ради, није ДА не ради* [↔ *Ради*]⁹ (М. Данојлић, 9); итд.

2. 1. 1. 4. Посљедњи тип сложене реченице с множењем негација су, до сада у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури никада неспомињане, *сложене реченице с реалном условном клаузом уведеном везником ДА или КАД*. У овом типу сложене реченице негирани су предикати обију клауза: и надређене и подређене. Ако су клаузе повезане везником *кад*, и предикат надређене и предикат подређене клаузе морају бити у форми негираног потенцијала. Уколико је пак употријебљен везник *ДА*, предикат надређене клаузе мора бити у негираном потенцијалу, док предикат зависне може бити или негирани перфекат или негирани имперфективни презент. Такав међуоднос негираних предиката показује да негација ништи формом задати иреални условни међуоднос садржаја. *Негација иреалности тако даје реалност*. Јер, фактивни, реализовани услов логички и није услов него узрок. И иначе, однос између услова и узрока почива на односу „замишљеног и фактивног услова. Дакле, основна разлика везана је за план модалности. Услов је на језичком плану латентни, реално могући још неостварени узрок” [Ковачевић 1988: 221]. Уколико је услов остварен, он логички престаје бити услов и постаје узрок, односно условна веза прераста у каузалну везу. Управо је такав случај у овим двоструко негираним сложе-

⁹ Два посљедња примјере из М. Данојлића показују да се негација негације има улогу и стилског поступака за потврдно емфатичко наглашавање у афирмативној форми већ датог исказа. Наиме, тврђење се најприје да *потврдном*, а потом редуплицира двоструко негираном формом исказа.

У вези с множењем негација у сложеној изричној ДА-реченици треба рећи и то да у савременом српском језику до множења негација долази и у реченицама у којима је изричној ДА-клаузи еквивалентан инфинитив или инфинитивна синтагма, као нпр.: *Нехумано је не дати им ништа друго* [↔ *Хумано је дати им нешто друго*] (М. Бећковић, 293); *Није српски порез не плаћати* [↔ *Српски је порез плаћати*] (Блиц, 1777, 20. 1. 2002, 6); итд.

ним реченицама с условним клаузама уведеним везницима ДА или КАД.¹⁰ Иако сложена реченица има условну форму, њено је значење узрочно. А на узрочну семантичку вриједност ових само формом условних реченица упућује и афирмативна узрочна форма, коју с општеузрочним везником *зато што* у загради реконструишемо. Двоструко негираној сложеној условној реченици с везницима ДА и КАД семантички је еквивалентна потврдна узрочна реченица, што се види и из сљедећих примјера:

(18) *Ја не бих писао КАДА не бих био увјерен* [$\Leftrightarrow$ *Ја пишеш зато што сам увјерен*] да то радим због опште користи (В. Буњац, 32: Бранко Ћопић); *ДА не видим решење, не бих прихватио понуду мандатара* [$\Leftrightarrow$ *Зато што видим решење, прихватио сам понуду мандатара*] (Блиц, 2108, 22.12. 2002, 8); *ДА га толико не волим, не бих му ни слао песме у рукопису* [$\Leftrightarrow$ *Зато што га толико волим, и слао сам му песме у рукопису*] (М. Витезовић, 57); *ДА се ово не дешава, ја не бих знала с ким сам* [$\Leftrightarrow$ *Зато што се ово дешава, ја знам с ким сам*] (Р. Симовић, 54-55); *Не бих играо кошарку ДА увек не желим нове победе* [$\Leftrightarrow$ *Играм кошарку зато што увек желим нове победе*] (Вечерње новости, 30. 9. 2002, 15); *Не би био крив ДА ниси вријеђао људе* [$\Leftrightarrow$ *Крив си зато што си вријеђао људе*] (М. Селимовић, 88); Наравно, *не бих имао право да ово говорим ДА нисам добио награду* [$\Leftrightarrow$ *Наравно, имам право да ово говоприм зато што сам добио награду*] (Национал, 347, 23. 1. 2003, 18: Мирослав Јосић Вишњић); *Али, ДА није одобрила рукопис, деца не би имала књигу* [$\Leftrightarrow$ *Али, зато што је одобрила рукопис, деца имају књигу*] (Политика, 32048, 25. 1. 2003, 10); итд.

¹⁰ Овом типу зависнослужених реалних условних реченица с везницима ДА и КАД намјеравамо посветити посебан рад, не само због тога што их досадашња србистичка и/или сербокроатистичка литература уопште не спомиње него прије свега због великог броја њихових семантичко-синтаксичких особености.

3. Закључак

3. 1. Да укаратко сумирамо резултате проведене анализе о типовима конструкција с множењем негација у савременом српском језику. Множење негације у српскоме језику могуће је у: а) *монопредикатској реченици*, и б) *полипредикатској реченици*.

3. 1. 1. У монопредикатској реченици множење негације остварује се на два начина: или а) као *негација негације у оквиру једнога реченичног члана* (конституента), или б) као *негација негације између различитих реченичних чланова* (конституената).

3. 1. 1. 1. У српскоме језику само је у оквиру два реченична члана могућа негација негације, и то или а) *у оквиру предиката*, или б) *у оквиру генитивне конструкције с приједлогом БЕЗ*. У свим синтаксичким типовима предиката могућа је негација негације: 1) у именском или прилошком предикату, 2) у сложеном глаголском предикату, 3) у усложњеном предикату, тј. предикату који настаје комбиновањем сложеног глаголског и именског предиката, 4) у декомпонованом предикату, и 5) у простом глаголском предикату.

3. 1. 1. 2. Множење негације могуће је у српскоме језику у одређеним условима између различитих реченичних чланова, и то: 1) између негиранога субјеката и негиранога предиката, 2) између негиранога предиката и негиранога начинског прилога, 3) између негираног предиката и приједлошко-падежне конструкције с приједлогом БЕЗ, 4) између негиранога предиката и негиранога предикатског апозитива, 5) између негиранога предиката и негиранога ближег или даљег објекта, и 6) између потврднога предиката и различитих негираних реченичних чланова у конструкцијама реторичкога питања.

3. 1. 2. У полипредикатској реченици негација негације остварује се само у неким структурно-семантичким (под)типовима зависнослужених реченица. У одређеним условима негација негације могућа је у следећим (под)типовима зависнослужених реченица: 1) у зависнослуженој релативној реченици рестриктивнога типа с

релативизаторима (везивним ријечима): *који, (а) да, што, ко, чији, кад, гдје*, као и у зависносној релативној реченици која има форму реторичког питања, 2) у зависносној пропратнооколносној реченици с везником *(а) да* или с објема негираним клаузама, или у форми реторичког питања, 3) у зависнослуженим изричним реченицама с везником *да* које у предикату надређене клаузе имају неки од глагола или оглагољених израза који допуштају транспортовање, односно подизање негације, и 4) у зависнослуженим условним реалним реченицама уведеним везником *да* или *кад*.

ЛИТЕРАТУРА

Ахманова 1966 – О. С. Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Наука, Советская энциклопедия, Москва.

Бабић 2001 – Миланка Бабић, *Однос афирмације и негације у једном типу реторичког питања*, Књижевност и језик, XLVIII/3-4, Београд, 39-49.

Kant 1990 – Imanuel Kant, *Logika*, превод с њемачког Vlastimir Đaković, Београд: Grafos.

Kovačević 1988 – Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje*, Svjetlost, Sarajevo.

Kovačević 1993 – Miloš Kovačević, *Od antonimije do gradacije posredstvom negacije*, у зб. „Рјечник и друштво”, HAZU, Zagreb, 189-200.

Ковачевић 1996 – Милош Ковачевић, *Одрицање и тврђење двоструком негацијом*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXIX/1, Нови Сад, 111-124.

Ковачевић 1998 – Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице*, Рашка школа, Београд, Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, Србиње.

Ковачевић 1998а – Милош Ковачевић, *Стилске фигуре и књижевни текст*, Требник, Београд.

Ковачевић 2000 – Милош Ковачевић, *Множење негација између клауза зависнослужене реченице*, Радови Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, бр. 3, Бања Лука, 9-28.

Ковачевић 2000а – Милош Ковачевић, *Конкуренција простих независних везника и везника са обавезним конкретизатором у српскоме језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 29/1, Београд, МСЦ, 97-111.

Ковачевић 2002 – Милош Ковачевић, *Синтаксичка негација у српскоме језику*, Издавачка делатност Универзитета у Нишу, Ниш.

Ковачевић 2002а – Милош Ковачевић, *Партикуларна негација у српскоме језику*, Српски језик, VII/1-2, Београд, 157-185.

Ковачевић 2003 – Милош Ковачевић, *Типови конструкција са експлетивном негацијом у савременом српском језику*, Die Welt der Slaven, Festschrift für Peter Rehder, München (у штампи).

Ковачевић 2003а – Милош Ковачевић, *Око питања транспортовања негације у српскоме језику*, Српски језик, VIII/1-2, Београд (у штампи)

Kordić 1995 – Snježana Kordić, *Relativna rečenica*, Znanstvena biblioteka HFD 25, Zagreb.

Kristal 1988 – Devid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderene lingvistike*, Beograd: Nolit.

Лалевић 1951 – Миодраг С. Лалевић, *Синтакса српског језика*, Београд.

Matematika 1973 – *Matematika. Opšta enciklopedija Larousse*, Vuk Karadžić, Beograd.

Mrazović, Vukadinović 1990 – Pavica Mrazović, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Dobra vest, Novi Sad.

Павловић 1967 – Миливој Павловић, *Негационе вредности у реченици*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. X, Нови Сад, 241-256.

Petrović 1990 – Gajo Petrović, *Logika*, Školska knjiga, Zagreb.

Пипер 1982 – Предраг Пипер, *О типовима квантификатора у српско-хрватском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 11/2, МСЦ, Београд, 93-103.

Radovanović 1977 – Milorad Radovanović, *Dekomponovanje predikata (na primerima iz srpskohrvatskog jezika)*, Južnoslovenski filolog, XXXIII, Beograd, 53-79.

Radovanović 1990 – Milorad Radovanović, *Nominalizacija i negacija*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, XXXIII, Novi Sad, 407-416.

Simeon 1969 – Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, tom I*, Matica hrvatska, Zagreb.

Симић, Јовановић 2002 – Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса I-II*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, Јасен, Никшић.

Šešić 1974 – Bogdan Šešić, *Osnovi logike*, Naučna knjiga, Beograd, 41974.

Языкознание 1998 – *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*, главный редактор В. Н. Ярцева, „Большая Российская энциклопедия”, Москва.

ИЗВОРИ

И. Андрић – Иво Андрић, *Јелена, жена које нема (одабране приповетке)*, изабрао Ненад Кебара, Кантакузин, Крагујевац, 1997.

А. Анушић – Анђелко Анушић, *Силазак сина у сан*, Глас српски, Бањалука, 2001.

Бајаде – *Бајаде: анегдоте о Николи Пашићу*, у перо их похватао Никац од Ровина, ProBel marketing, Београд, 1996.

- Балкан – *Балкан*, дневне новине из Београда.
- А. Белић – Александар Белић, *Око нашег књижевног језика*, СКЗ, Београд, 1951.
- Д. Богдановић – Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, „Књижевне новине”, Београд, 1990.
- Р. Братић – Радослав Братић, *Страх од звона*, БИГЗ, Београд, 2000.
- Р. Братић, Слика – Радослав Братић, *Слика без оца*, БИГЗ, Београд, 1992.
- Блиц – *Блиц*, дневне новине из Београда.
- М. Бећковић – Матија Бећковић, *О међувремену и још понечему*, Октоих, Подгорица, 1998.
- М. Булатовић – Миодраг Булатовић, *Никад истим путем*, БИГЗ, СКЗ, Београд, 1999.
- М. Булатовић, Ђаволи – Миодраг Булатовић, *Ђаволи долазе*, БИГЗ, Београд, 1991.
- В. Буњац – Владимир Буњац, *Јеретички Бранко Ћопић*, Народна књига, Београд, 1984.
- Н. Велимировић – Николај Велимировић, *Мисли о добру и злу*, Art print, Нови Сад, 1999.
- Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.
- М. Витезовић – Милован Витезовић, *Отуђене приче*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1994.
- Ј. Вујиновић – Јанко Вујиновић, *Паника у интерситију*, Дерета, Београд, 2000.
- М. Вучковић – Милан Вучковић, *Добровољац*, Минхен – Париз, 1996.
- Глас јавности – *Глас јавности*, дневне новине из Београда.
- Данас – *Данас*, дневне новине из Београда.
- М. Данојлић – Милован Данојлић, *Драги мој Петровићу*, Знање, Загреб, 1987.
- А. Исаковић – Антоније Исаковић, *Трен 2*, Дечје новине, Горњи Милановац, Просвета, Београд, 1988.
- М. Капор – Момо Капор, *Успомене једног цртача*, New Public, Подгорица, 2001.
- Р. Кузмановић – Раде Кузмановић, *Глу Пак*, Чигоја штампа, Београд, 2002.
- Курир – *Курир*, дневне новине из Београда.
- П. Милосављевић – Петар Милосављевић, *Нови Сад на ватри*, „Књижевне новине”, Београд, 1989.
- Национал – *Национал*, дневни лист Србије, Београд.
- В. Николић – Видан Николић, *Сенка деспотице*, Народна књига, Београд, 2000.
- НЈП – *Нова југословенска приповетка*, избор Миливоје Марковић, Нолит, Београд, 1990.
- НПССП – *Најлепше приче савремених српских писаца*, приредио Мирољуб Јоковић, Рашка школа, Београд, 1995.

Б. Пекић – Борислав Пекић, *Како упокојити вампира*, Обод, Цетиње, 1994.

Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.

ПССЗСН – *Песме о Србији, српским земљама и српском народу*, избор Остоја Милисављевић, Марком-publik, Београд, 2000.

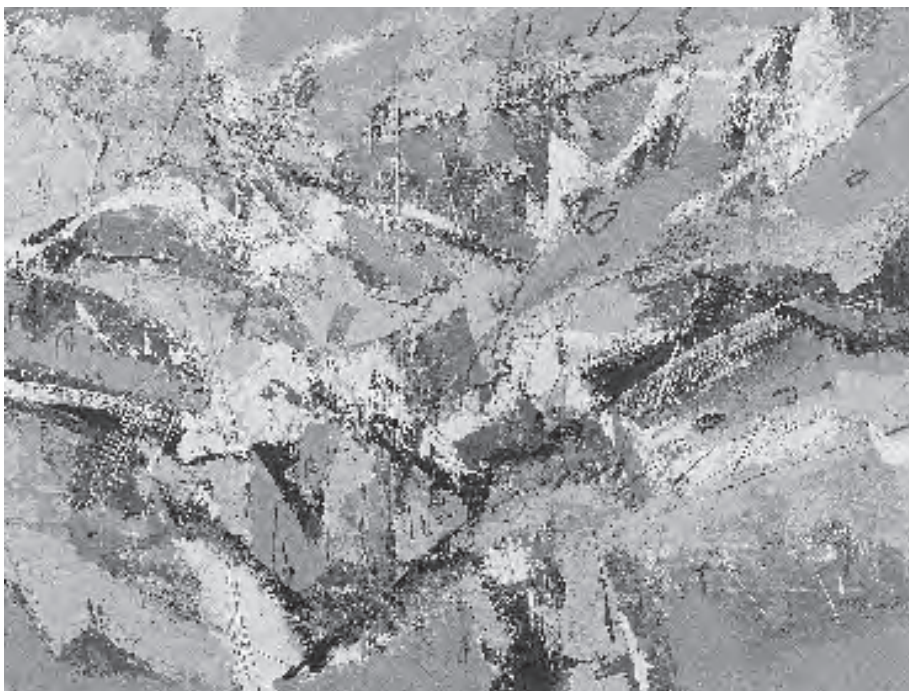
Т. Росић – Тиодор Росић, *Господар седам брегова*, СКЗ, Београд, 1996.

М. Селимовић – Меша Селимовић, *Тврђава*, Кантакузин, Крагујевац, 1998.

Р. Симовић – Раде Симовић, *Хамлет у Рајској Долини Српске*, „Ослобођење”, Српско Сарајево, 2000.

М. Тохол – Мирослав Тохол, *Стид*, Просвета, Београд, 1989.

П. Угринов – Павле Угринов, *Задат живот*, Нолит, Београд, 1980.

Д. Караџић: *Унизани простори*, уље, 60 x 80, 2001.